

na hibe denilmesi ise mecazıdır. Bu sebeptir ki deynin borçludan başkasına hibe edilmesi veya ivazlı bir akde konu olması mümkün değildir. Alacağın bir üçüncü şahsa temlikinin mümkün olmaması da bu yüzdendir. Ancak alacağın üçüncü şahıslara havale edilmesi mümkündür ve özellikle mukayyed havale bazı hükümleri itibariyle alacağın temlikıyla büyük benzerlik göstermektedir (bk. BORÇ; HAVALA). Burada çoğunluğa ait görüşün daha haklı gerekçelere dayandığı söylenebilir. Deynin, istisnaları dışında temlik işlemlerine konu olmaması alacaklının mülkiyetinde bulunup bulunmamasıyla değil İslâm hukukunda mevcut olmayan malların akidlere konu edilmemesiyle ilgili olmalıdır.

Deynin zimmette bir borç olması, edası için borçlunun aracılığına ihtiyaç göstermektedir. Ayn borcunda ise böyle bir aracılığa ihtiyaç yoktur; meselâ gasbedilen mal kimde bulunursa ondan alınabilir. Ancak bu farklılık, İslâm hukukundaki deyn ve ayn ayırımının Roma hukukundaki şahsî borç-aynî borç ayırımıyla aynı olduğu sonucunu doğurmaz. Gerçi şahsî borçta da ödeme için borçlunun aracılığına ihtiyaç vardır. Fakat deyn şahsî borçtan daha dar bir kavramdır. Belli bir malın teslim borcu şahsî borç içinde mütalaa edildiği halde bu İslâm hukuku açısından deyn değil ayn borcudur. Böylece ayn kavramı Roma hukukunda ve bu hukukun etkisinde kalan diğer hukuk sistemlerindeki aynî hak kavramından daha geniş olmakta, hem bu hakları hem de belli bir malın teslimi demek olan ve şahsî haklar içinde yer alan ayn ile borçlanmayı (iltizâm bi'l-ayn) içine almaktadır.

Deyn ödenmekle veya borcu düşüren diğer sebeplerden birinin ortaya çıkmasıyla sona erer (bu sebepler için bk. BORÇ). Her ne kadar genelde deyn borcunda ödeme borçlunun zimmetini temizlediği, sadece alacaklının zimmetinde borçluya ait bir hükmî mal yani mukabil bir deyn meydana getirdiği, böylece iki zimmetteki karşılıklı deynlerin takas hakkı doğurup karşılıklı talep edilmeyi önlediği ifade edilmişse de (İbn Nuceym, s. 314) İbn Teymiyye başta olmak üzere bazı hukukçular haklı olarak bu tür bir takas işlemi devreye sokmanın gereksiz bir zorlama olduğunu ve ödeme ile borcun doğrudan doğruya düştüğünü söylemektedirler.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-‘Arab, “dyn” md., XIII, 167; et-Ta‘rîfât, “ed-deynü’s-şahih” md.; Tehânevî, Keşşâf, “deyn” md., s. 502-503; Wensinck, Mu‘cem, “dyn” md.; Buhârî, “Şavm”, 43; Müslim, “Şı-yâm”, 154, 155; Kâsânî, Beda‘î‘, VI, 67; VII, 196; Karâfî, el-Furûk, Kahire 1347 — Beyrut, ts. (Âlemü'l-Kütüb), II, 133-136; İbn Nuceym, el-Eşbâh ve'n-nezâ‘ir (nşr. Muhammed Mutî‘ el-Hâfiz), Dimaşk 1403/1983, s. 314-319, 421-436; İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr (Kahire), IV, 169; Kadri Paşa, Mürşidü'l-hayrân, md. 168-251, 786; Mecelle, md. 158, 673, 1091-1112; Senhûrî, Meşadirü'l-hak, I, 9-26; Ali Haydar, Dürerü'l-hükkâm, I, 244-245; Zerkâ, el-Fık-hü'l-İslâmî, III, 71-72, 167-181; Chafik Chehata, Théorie générale de l'obligation en droit musulman hanéfite, Paris 1969, s. 170-176, 243-244; Subhî Mahmesânî, en-Nazarîyyetü'l-‘amme li'l-mucebât ve'l-‘ukûd, Beyrut 1983, s. 28-30; Ali el-Haffî, el-Milkiyye fi's-şert‘a-ti'l-İslâmiyye, Beyrut 1990, s. 164-179; Nezih Kemal Hammâd, “Haķikatü'd-deyn ve esbâbü şübûthi”, Mecelletü'l-Baħşî‘il-‘ilmî ve't-tü-râşî‘il-İslâmî, IV, Mekke 1401/1981, s. 11-39; A. M. Delcambre, “Dayn”, El² Suppl. (İng.), s. 207.

M. AKİF AYDIN

DEYR

(bk. MANASTIR).

DEYREBİ

(الديرية)

Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed
b. Ömer ed-Deyrebî el-Misrî
(ö. 1151/1738)

Şâfiî fakihi.

1061'de (1651) doğdu. Ezher'de öğrenim gördü. Arapça ve İslâmî ilimler sahasında başta amcası Ali ed-Deyrebî, Muhammed el-Kalyûbî, Ebü's-sürûr el-Meydânî, Ali eş-Şebâmelîsî, Mansûr et-Tühî ve Burhâneddin el-Birmâvî olmak üzere çok sayıda hocadan ders aldı. 27 Şâban 1151'de (10 Aralık 1738) vefat etti.

Eserleri. Deyrebî, bir kısmı risâleler halinde olan çok sayıda eser telif etmiş olup (bk. Cebertî, I, 239-240) başlıcaları şunlardır: 1. *Fethu'l-meliki'l-mecîd li-nef'î'l-‘abîd* (Kahire 1280, 1287, 1288, 1296, 1298, 1316, 1318, 1323, 1324, 1334; Leknev 1291; Mekke 1316). *Kitâbü'l-Mücerrebât* veya *Mücerrebâtü'd-Deyrebî* adıyla da bilinen eserde çeşitli fizikî ve ruhî hastalıkların tedavisinde faydalı gördüğü âyetleri, sûreleri, duaları, ayrıca bitkileri ve ilaç formüllerini bir araya toplamış, bunlara bazı tılsımları da ilâve etmiştir. Müellif daha çok bu kitabı ile meşhur olmuştur. 2. *Gāyetü'l-maḫṣûd li-men*

yete‘āta'l-‘ukûd (Bulak 1290; Kahire 1297, 1303, 1311, 1315, 1326). Nikâhla ilgili meselelerin incelendiği bir eserdir. 3. *Gāyetü'l-merâm fimâ yete‘allak bi-enkiḫati'l-enâm*. Yine nikâh konularını işlediği bu eserine bir de hâşiye yazmıştır. 4. *Fethu'l-meliki'l-cevâd bi-teshîli kısmeti't-terikât ‘alâ ba‘zi'l-‘ibâd*. Miras hukukuna dairdir. 5. *Menâsikü'l-ḥac* (son üç eserin yazma nüshaları için bk. Brockelmann, GAL, II, 421; Suppl., II, 445).

BİBLİYOGRAFYA :

Cebertî, ‘Acâ‘ibü'l-âşâr, I, 239-241; Abdülhay el-Kettânî, Fihrisü'l-fehâris, I, 411; Hedîyyetü'l-‘arifîn, I, 172; İzâhu'l-meknûn, I, 131, 252, 258; II, 140, 141, 142, 166, 173, 174, 253, 557; Serkis, Mu‘cem, I, 898-899; Brockelmann, GAL, II, 421; Suppl., II, 445; Kehhâle, Mu‘cemü'l-mü‘ellifîn, II, 30; XIII, 364; Ziriklî, el-A‘lâm, I, 181; el-Kâmûsü'l-İslâmî, II, 419.

MUSTAFA BAKIR

DEYRİFLÂTUN

(bk. AKMANASTIR).

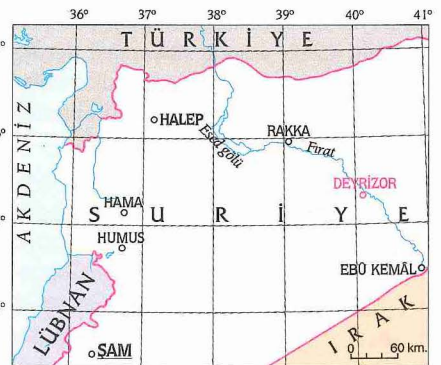
DEYRİZOR

(ديرزور)

Suriye'nin doğusunda şehir
ve bu şehrin merkez olduğu il.

Habur'un Fırat'a karıştığı yerin kuzevinde ve nehrin batı kıyısında deniz seviyesinden 195 m. yükseklikte kurulmuştur. “Orman manastırı” anlamına gelen adının, yakınındaki demirhindi korusu içinde bulunan bir Süryânî manastırının etkisiyle, eskiden burada yer alan Auza-ra veya Azuara şehrinin adından türetildiği sanılmaktadır. Deyrizor, Yâkût'un

Deyrizor

Rakka ile Habur arasında olduğundan bahsettiği Deyrû'r-rümmân'ın (nar manastırı) çok yakınında bulunuyordu.

XIX. yüzyılın ortalarına kadar Fırat çevresindeki çapulcu göçebe kabilelerin elinde kalan Deyrizor, 1857'de Bâbüâli'nin buraya gönderdiği Serdânekrem Ömer Paşa kumandasındaki kuvvetlerin bölgede sükûneti sağlamasından ve şehrin üzerinde yer aldığı Halep-Bağdat kervan yolunu güvenlik altına almasından sonra önemli bir ikmal ve ticaret merkezi hüviyetiyle gelişmeye başladı. 1855-1869 yılları arasında Halep vilâyetinin merkez sancağına bağlı önemli bir nahiye olarak teşkilâtlandırıldı ve buraya bir kaymakam tayin edildi. 1870 yılında ise yeni kurulan doğrudan Halep vilâyetine bağlı Zor sancağının merkezi haline dönüştürülerek mutasarrıflığına Arslan Paşa getirildi. Onun yönetimi sırasında (1870-1871) buradan geçen kervan yolunun kenarına hanlar yaptırılmış ve içlerine yol emniyeti için askerler yerleştirilmiştir. Bu dönemde önce İşâre, Ebû Kemâl, Busayre, Rakka ve Sence kazaları Zor sancağına bağlandı, sonra da sancak Arslan Paşa'nın isteği üzerine 1871 yılında müstakil statüye kavuşturuldu. Deyrizor'da asıl imar faaliyetleri Ömer Şevki Paşa'nın mutasarrıflığı döneminde (1871-1875) başlatılmış ve onun gayretleriyle burası büyük bir şehir görünümüne almıştır. Öncelikle çeşitli resmî ve sivil binalar inşa edilmiş, nehir kenarına kurulan dolaplarla bahçeler sulanmış ve dükkânları olmadığı için ticaretlerini evlerinde yürüten halka birkaç yıl içerisinde 120 kadar dükkân yaptırılıp böylece burası bir alışveriş merkezi haline getirilmiştir. II. Abdülhamid 1904'te burada Hamidiye adıyla bir cami ve medrese yaptırmıştır (Y.Mtv. 258/171).

Zor sancağının merkezi olarak Deyrizor'un idarî taksimattaki konumunun

zaman zaman değişikliğe uğradığı görülmektedir. 1871'den 1873'e kadar müstakil idare edilmişken 1877-1882 yılları arasında tekrar Halep'e bağlanmış, Hasan Paşa'nın mutasarrıflığı sırasında ise (1882-1883) yine müstakil idare edilen sancaklar arasında yer almıştır. Deyrizor'un bu tarihte Sebha, Tedmür ve Kevkeb adlı üç nahiyesi ile toplam seksen bir köyü bulunuyordu. XIX. yüzyılın sonlarına doğru nüfusu Cuinet'ye göre 20.000, Babanzâde İsmâil Hakkı Bey'e göre ise 15.000 kadardı.

Deyrizor Halep-Bağdat, Şam-Bağdat ve Şam-Musul ticaret yollarının üzerinde bulunması sebebiyle bölgenin en önemli pazarı idi. Çevreden gelen bedeviler hayvanlarından elde ettikleri ürünleri burada satar ve her türlü ihtiyaç maddesini yine buradan temin ederlerdi. Osmanlı hâkimiyetinin son yıllarına doğru ulaşımı kolaylaştırmak için Fırat nehri üzerinde bir köprü'nün yapımı planlanmışsa da bu proje I. Dünya Savaşı sebebiyle gerçekleştirilememiştir. Fakat bunun yerine daha sonra bölgeye yerleşen Fransızlar, 1931 yılında tamamladıkları 450 m. uzunluğunda modern bir asma köprü yapmışlardır.

1918'de İngilizler tarafından işgal edilen Deyrizor kısa bir süre Hicaz Emîri Şerif Hüseyin'in oğlu I. Faysal'ın denetiminde kalmış, 1921'de de Cem'iyyet-i Akvâm tarafından Fransızlar'ın idaresine bırakılan Suriye'ye ilhak edilmiştir. II. Dünya Savaşı yıllarında İngilizler burayı yeniden işgal etmişlerse de 1946 yılında şehir yine Suriye Cumhuriyeti'ne bağlanmıştır.

Bugün şehirde bir üniversite, çevredeki kazı yerlerinden gelen eserlerin korunduğu önemli bir arkeoloji müzesi ve çeşitli faaliyetlerin yapıldığı bir kültür merkezi bulunmaktadır. Son yıllarda Suriye'nin en önemli şehirlerinden biri ha-

line gelmiş ve bunda bölgede bulunan petrolün katkısı büyük olmuştur. 1988'de 5 milyon tona ulaşan petrol üretimiyile ülke ekonomisine büyük katkıda bulunan Deyrizor, ayrıca burada mevcut olan şeker üretim tesisleriyle bölgede bol miktarda yetiştirilen şeker kamışlarını işlemektedir.

Deyrizor, diğer hatlara oranla bir hayli uzun olan 170 kilometrelik Deyrizor-Ebû Kemâl hattıyla ülkedeki demiryolu taşımacılığı şebekesine de girmiş durumdadır. Şehir, burada bulunan dokuma fabrikaları, çevresindeki kaya tuzu ocakları ve fosfat yataklarının da katkısıyla son yıllarda dikkati çeker derecede gelişme göstermiş ve nüfusu 1985'te 103.890'a yükselmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

BOA, Y.Mtv. 258/171; *Kāmûsü'l-a'lâm*, IV, 2427-2428; Cuinet, II, 275-305; *The Middle East and North Africa* 1988, London 1987, s. 745-762; Babanzâde İsmail Hakkı, "De Stamboul a Bagdad", *RMM*, XIV (1911), s. 208-212; İdris Bostan, "Zor Sancağı'nın İmâr ve İslâmî ile Alâkalı Üç Lâyiha", *Osm.Ar.*, VI (1986), s. 163-220; Jean Hannoyer, "Politique des Notables en Syrie: La Naissance d'une Ville (Deyr Al-Zôr, 1850-1921)", *BEO*, XLI-XLII (1993), s. 113-142; Cân el-Kessân, "Deyrû'z-zôr", *el-Arabî*, sy. 413, Küveyt 1993, s. 132-139; Besim Darkot, "Deyr-i Zor", *İA*, III, 574; D. Sourdel, "Dayr al-Zôr", *EJ²* (İng.), II, 198-199; M. V. Seton-Williams, "Dayr az Zawr", *EBR*, VII, 114.

İDRİS BOSTAN

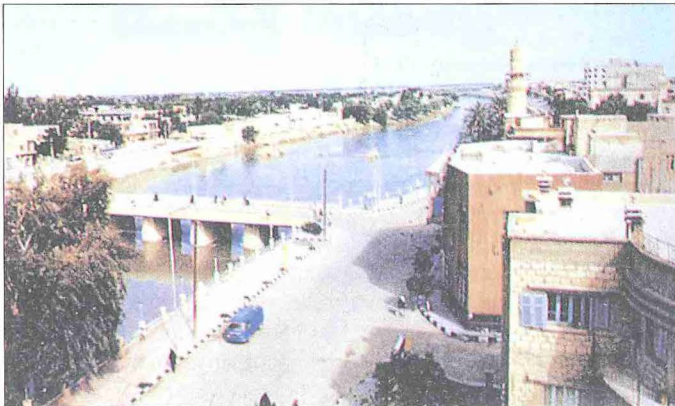
DEYRÜLA'VER

(ديرالاور)

Çevresinde meydana gelen bazı olaylar sebebiyle meşhur olan Kûfe yakınlarında bir manastır ve aynı adla anılan yer.

Adnânîler'den İyâz b. Nizâr'ın bir kolunu teşkil eden Benî Huzâfe'ye mensup A'ver lakaplı bir şahsa nisbetle "Deyrû'l-A'ver" (A'ver'in manastırı) olarak anılmaktadır. Manastırın ne zaman inşa edildiği bilinmemekle beraber III. yüzyıldan itibaren kaynaklarda adına rastlanmaktadır. İyâz b. Nizâr kabilesi İslâm'dan önce burada yaşıyordu. Bu kabilenin şairlerinden Ebû Duâd'ın şiirlerinden anlaşıldığına göre yerleşim için uygun bir mevki olmayan Deyrûla'ver, İslâm tarihinde bazı önemli olaylara sahne olmuş ve çok defa o bölgedeki Deyrûlcemâcim ile karıştırılmıştır.

Hz. Ömer zamanında Mîhrân'ın emrindeki 12.000 kişilik İran ordusu, Müsennâ b. Hârise kumandasındaki İslâm ordusuyla karşılaşmadan önce Deyrûla'ver'e

Deyrizor şehrinin Fırat nehri kenarından bir görünüşü - Suriye